

Történész teadélutánok

XVII.

2021. november 11.

Novemberi teadélutánunk vendége Varga Zsuzsanna, az MTA doktora, az ELTE BTK tanszékvezető egyetemi tanára volt. A magyar mezőgazdaságnak a szocializmus idején történt átalakulásait nagyszerű tömörséggel megrajzoló, értelemszerűen nagy ívű, hamarosan a kolozsvári Korunkban megjelenő tanulmányáról diskuráltunk.

Az írás azért születhetett ilyen kitűnőre, mert mögötte monografikus feldolgozás van. Az angol nyelvű kötet idén a Harvard Egyetem *Cold War History Studies* sorozatában *The Hungarian Agricultural Miracle? Sovietization and Americanization in a Communist Country* címmel látott napvilágot. A 20. századi orosz történelem egyik neves kutatója, *Lynne Viola* megítélése szerint „Zsuzsanna Varga has produced a comprehensive account of collectivization and agriculture in Soviet Hungary placed within the context of transnational comparison. The Sovietization followed by the Americanization of agricultural structures produced a hybrid system of agriculture in Hungary, whose development was shaped by knowledge transfers as well as the political and international context. This thorough and original account is based on meticulous research, keen analysis, and wide-ranging knowledge of collectivization in the Soviet Union and Eastern Europe.”

Mindkettő legnagyobb erénye a történettudomány etikai és szakmai követelményének való megfelelés. Vagyis a szerző nem enged az antikorszakos nyomásnak. Teszi ezt úgy, hogy az agrártörténetet széles, tehát a keleti és a nyugati világot is látó nemzetközi kontextusban helyezi el. Írásainak paradigma módosítási értéke, hogy a technológiai aspektusra is megfelelő figyelmet fordít. (Jó tudni: az antikorszakos gondolkodás nem mai és messze nem hazai történet: a korábbi korszak leminősítése, annak érdekében, hogy a mai a valóságosnál szebben fessen.)

Varga Zsuzsanna azzal is már régen kivívta szakmánk fő vonalának elismerését, hogy a korabeli *agrárlobbi* meglétét sokoldalú módszertannal, benne így például az oral historyban rejlő lehetőségeket kamatoztatva, természetesen egyben kellő forráskritikai biztonsággal, széles forrásbázison dokumentálta.

Ugyanakkor – mint a beszélgetés során esett szó róla – a szocialista valóság messze nem volt olyan monolit, amint az azt akkor uralgó ideológia láttatni igyekezett, illetve – természetesen ellentétes előjellel – a mai igyekszik. Az ipar világában is nemes harc dúlt az eltérő érdekeket képviselő csoportok között. Nem beszélve a kulturális élet sokszínűségéről, amelyet a nemzeti komponenshez való, ugyancsak eltérő hozzáállások is alaposan fragmentáltak.

A téma kutatása még bőven tartogat tennivalót. Mert a mezőgazdaság átalakulásának fordulóit messze nem csupán a rendszer politikai akarata rendezte. Az erőszakos kollektivizálás hosszan elhúzódó, többször megszakadt folyamat volt. A parasztság túlélési, majd alkalmazkodási stratégiái és a közvetítők lobbierője révén lépésről-lépésre módosult a gyakorlatban kolhozmodell. Maga az átalakulás pedig – amint azt Varga Zsuzsa kutatásai is meggyőzően mutatják – nem csupán egy-egy régió eltérő sajátosságai jegyében ment végbe. Annak finom szerkezetét pedig generációs különbségek is árnyalták. Nem beszélve a divatos *gender* szó alá söpört problémahalmazról.

Sok szó esett arról is, hogy a hazai mezőgazdaság átalakulásai *modell*be rendeződtek-e vagy sem? Egyetértés volt abban, hogy a meddő vitákat elkerülendő elemi fontosságú a fogalomhasználat tisztasága. Nem beszélve arról, hogy az átalakulásban nem csupán a szovjet túlsúlynak volt formáló/deformáló szerepe, hanem abban – amint azt Varga Zsuzsa szintén meggyőzően dokumentálta – ott volt a nyugati világnak, főleg a technológiai transzferben megmutatkozott befolyása is.

Pritz Pál